

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ТЕМА № 8

**ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ
ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ
СТРАХУВАННЯ**

ПЛАН

1. Загальна характеристика загальнообов'язкового державного соціального страхування.
2. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.
4. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття.

1. Загальна характеристика загальнообов'язкового державного соціального страхування

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі - соціальне страхування) - система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (далі - кошти соціального страхування), коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

Соціальне страхування здійснюється за *принципами*:

- 1) законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального страхування;
- 2) обов'язковості страхування осіб відповідно до видів соціального страхування та можливості добровільності страхування у випадках, передбачених законом;
- 3) державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- 4) обов'язковості фінансування витрат, пов'язаних із наданням страхових виплат та соціальних послуг, в обсягах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;
- 5) формування та використання коштів соціального страхування на засадах солідарності та субсидування;
- 6) диференціації розміру виплати допомоги залежно від страхового стажу;
- 7) економічної заінтересованості суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;
- 8) цільового використання коштів соціального страхування;
- 9) відповідальності роботодавців та страховика за реалізацію права застрахованої особи на страхові виплати та соціальні послуги згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

В Україні діє кілька видів соціального страхування, кожен з яких має власну правову базу, механізм фінансування та органи управління:

1) **пенсійне страхування** – це гарантована державою система заходів щодо забезпечення громадян у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності. Одна із основних форм соціального захисту, в основі якої лежить страховий метод, тобто внесення в особливі фонди обов'язкових платежів суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів господарської діяльності та особами найманої праці, які працюють на умовах трудового договору, й використання державою цих коштів для матеріального забезпечення громадян;

2) **страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності**. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачає матеріальне забезпечення громадян у зв'язку з втратою ними заробітної плати (доходу) внаслідок тимчасової втрати працездатності (включаючи догляд за хворою дитиною, дитиною-інвалідом, хворим членом сім'ї), вагітності та пологів, догляду за малолітньою дитиною, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із народженням дитини, смертю застрахованої особи або членів її сім'ї, а також надання соціальних послуг за рахунок бюджету Фонду соціального страхування, що формується шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом або громадянами.

3) **страхування на випадок безробіття**. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

4) **страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності**. Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності. Дія Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» поширюється на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від їх форм власності та господарювання, у фізичних осіб, на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності.

Відповідно до п. 14 ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» до **суб'єктів соціального страхування** належить *застрахована особа, члени її сім'ї або інша особа у випадках, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», страхувальник та страховик.*

Система загальнообов'язкового державного соціального страхування виконує важливі **соціальні та економічні функції:**

- забезпечує громадянам соціальні гарантії у разі втрати доходу;
- сприяє соціальній стабільності суспільства;
- стимулює розвиток ринку праці;
- створює фінансові ресурси для реалізації державної соціальної політики;
- формує довіру населення до держави та її соціальної системи.

Отже, *загальнообов'язкове державне соціальне страхування* – це комплексна правова і фінансова система, спрямована на забезпечення соціальної безпеки громадян. Її стабільність та ефективність залежать від балансу між солідарністю, фінансовою дисципліною, державним контролем і активною участю кожного члена суспільства. У сучасних умовах воно залишається ключовим механізмом реалізації конституційного права людини на соціальний захист.

2. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності є важливою складовою системи соціального захисту населення України.

Цей вид страхування гарантує реалізацію конституційного права громадян на соціальний захист у разі настання тимчасової непрацездатності та є механізмом перерозподілу страхових коштів за принципом солідарності між працюючими та тими, хто тимчасово втратив можливість працювати.

Мета загальнообов'язкового державного соціального страхування полягає у забезпеченні соціального захисту працюючих громадян шляхом надання матеріальної допомоги, яка повністю або частково компенсує їм втрату заробітної плати (доходу) у разі хвороби, травми, догляду за дитиною або вагітності та пологів, а також у наданні грошової підтримки для здійснення поховання застрахованої особи або її утриманців.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» до кола осіб, які підлягають обов'язковому страхуванню належать:

особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) (крім домашніх працівників, які не беруть добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, зокрема які є резидентами Дія Сіті, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності на інших підставах.

Наприклад. Громадянин Петренко працює за трудовим договором у ТОВ – резиденті Дія Сіті; додатково зареєстрований як фізична особа – підприємець. Його сестра працює домашньою працівницею у фізичної особи та не уклала договір про добровільну участь у системі соціального страхування. Під час хвороби всі звернулися за допомогою по тимчасовій непрацездатності. Питання: хто з них підлягає обов'язковому державному соціальному страхуванню та має право на виплати? Відповідь: Петренко підлягає обов'язковому страхуванню як найманий працівник і як ФОП і має право на допомогу (за умови сплати ЄСВ). Його сестра не підлягає обов'язковому страхуванню. Вона права на допомогу не має, якщо не укладено договір про добровільну участь у системі соціального страхування.

Право на страхові виплати за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності мають застраховані особи - громадяни України, іноземці, особи без громадянства та члени їхніх сімей, які проживають в Україні, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Це право виникає з настанням страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та день звільнення), зайняття підприємницькою та іншою діяльністю, якщо інше не передбачено законом.

Наприклад. Громадянин України Іваненко працює за трудовим договором. Громадянка Польщі Анна легально працює в Україні за контрактом. Особа без громадянства Ахмед зареєстрований як фізична особа – підприємець в Україні. У день звільнення Іваненко захворів. Анна перебувала на випробувальному строку та отримала листок непрацездатності. Ахмед захворів під час здійснення підприємницької діяльності. Питання: чи мають вони право на допомогу по тимчасовій непрацездатності? Відповідь: усі троє мають право на страхові виплати, оскільки: право поширюється на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які проживають і працюють в Україні; страховий випадок настав у період роботи (включаючи випробувальний строк і день звільнення) або здійснення підприємницької діяльності.

Застраховані особи, які протягом дванадцяти місяців перед настанням страхового випадку, за даними реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, мають страховий стаж менше шести місяців, мають право на страхові виплати відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» в таких розмірах:

- 1) допомога по тимчасовій непрацездатності – виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку;
- 1) допомога по вагітності та пологах – виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із двократного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

Розглянемо це детальніше на наступному прикладі. Громадянка Олена була прийнята на роботу 1 березня 2025 року. У серпні 2025 року вона захворіла та надала листок непрацездатності. За даними реєстру застрахованих осіб її страховий стаж за останні 12 місяців становить 5 місяців. Її заробітна плата – 25 000 грн на місяць. На момент настання страхового випадку мінімальна заробітна плата становить 8 000 грн. Питання: у якому розмірі буде призначено допомогу по тимчасовій непрацездатності? Відповідь. Оскільки страховий стаж за останні 12 місяців менший ніж 6 місяців, застосовується спеціальне обмеження, передбачене Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Допомога обчислюється: із фактичної заробітної плати, але не більше, ніж сума, розрахована із мінімальної заробітної плати (8 000 грн). Отже, попри те, що Олена отримує 25 000 грн, розрахунок допомоги здійснюватиметься з урахуванням обмеження – не вище показника, визначеного із мінімальної заробітної плати.

За страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види страхових виплат:

- 1) допомога по тимчасовій непрацездатності, включаючи догляд за хворою дитиною, догляд за дитиною віком до 14 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років на весь період надання реабілітаційної допомоги, за наявності медичного висновку про необхідність стороннього догляду за дитиною;
- 2) допомога по вагітності та пологах;
- 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві).

Визначивши перелік виплат, на які можна розраховувати, постає логічне запитання: а чи для всіх ці суми будуть однаковими? Чому одна людина отримує повну компенсацію своєї зарплати, а інша – лише половину? Відповідь криється у персональному «рахунку» перед державною системою страхування, який вимірюється через особливу юридичну категорію – *страховий стаж*.

Страховий стаж – це сумарна тривалість періодів (строків), протягом яких особа підлягала загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Головною умовою зарахування таких періодів до стажу є щомісячна сплата страхових внесків у сумі, яка є **не меншою за мінімальний страховий внесок**.

Законодавство передбачає винятки, коли особа фактично не працює і не сплачує внески з доходу, проте ці періоди зараховуються до страхового стажу як такі, за які внески сплачено у мінімальному розмірі.

До пільгових періодів, що включаються до стажу належать:

- *догляд за дитиною.* Час перебування у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;

- *соціальні виплати.* Періоди отримання виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- *виняток щодо пенсій.* За загальним правилом періоди отримання пенсій до страхового стажу не включаються, проте отримання пенсії по інвалідності є законодавчим винятком і зараховується до стажу.

Законодавством передбачено три види страхових виплат:

1) *допомога по тимчасовій непрацездатності*, включаючи догляд за хворою дитиною, догляд за дитиною віком до 14 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років на весь період надання реабілітаційної допомоги, за наявності медичного висновку про необхідність стороннього догляду за дитиною. *Допомога по тимчасовій непрацездатності* надається як компенсація втраченого доходу при хворобах, травмах (не пов'язаних з виробництвом), реабілітації, карантині або самоізоляції. Розподіл фінансового навантаження між роботодавцем та державою є чітким: перші п'ять днів хвороби оплачує роботодавець, а з шостого дня – уповноважений орган. При догляді за хворою дитиною до 14 років виплата здійснюється з першого дня, але зазвичай не довше ніж 14 днів, якщо тільки дитина не перебуває у стаціонарі;

2) *допомога по вагітності та пологах*. *Допомога по вагітності та пологах* має на меті повну або часткову компенсацію заробітку за період декретної відпустки. Стандартна тривалість виплати становить 126 календарних днів (70 до пологів і 56 після), проте у разі ускладнень або народження кількох дітей цей термін збільшується. Жінкам, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, гарантується довший період – 180 днів;

3) *допомога на поховання* (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві). *Допомога на поховання* – це фінансова підтримка від держави, яка має на меті частково або повністю компенсувати витрати на ритуальні послуги. Це одна з найбільш оперативно призначуваних виплат, оскільки вона пов'язана з критичними обставинами.

Допомога на поховання надається у разі смерті застрахованої особи або членів сім'ї, які перебували на її утриманні:

- дружини (чоловіка);
- дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли 18 років або старших цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до 18 років (братів, сестер та онуків - за умови, що вони не мають працездатних батьків), а здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти із числа осіб, зазначених у цьому пункті, які навчалися за денною формою здобуття освіти, - до 23 років;
- батька, матері;
- діда, баби за прямою лінією спорідненості.

Далі, розглянемо, які встановлено розміри допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах, а також на поховання.

Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу у розмірі:

- 1) 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до трьох років;
- 2) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від трьох до п'яти років;
- 3) 70 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;
- 4) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;
- 5) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, віднесеним до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, яка їх замінює, які доглядають хвору дитину віком до 14 років, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни, постраждалим учасникам Революції Гідності та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України; особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до [Закону України](#) "Про жертви нацистських переслідувань"; донорам, які мають право на пільгу, передбачену [статтею 20](#) Закону України "Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові"; особам, реабілітованим відповідно до [Закону України](#) "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу;
- б) суми заробітної плати (доходу) застрахованої особи, яка є працівником або гіг-спеціалістом резидента Дія Сіті, з якої фактично сплачено страхові внески, незалежно від страхового стажу.

Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу), обчисленої у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і не залежить від страхового стажу.

Допомога на поховання застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні, надається в розмірі, що встановлюється правлінням Пенсійного фонду України, але не менше розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, встановленого законом.

3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання має важливе соціальне та економічне значення, оскільки:

- *забезпечує матеріальну підтримку* працівників у разі травм на роботі або професійних захворювань, що призвели до тимчасової чи стійкої втрати працездатності.
- *сприяє соціальній захищеності сімей постраждалих*, зменшуючи фінансові ризики внаслідок втрати доходу.
- *стимулює безпечні умови праці* на підприємствах, адже наявність страхових виплат і контролю з боку держави мотивує роботодавців дбати про здоров'я і безпеку працівників.

Головна мета цього виду страхування полягає в тому, щоб:

- захистити працівника та його сім'ю від матеріальних наслідків нещасних випадків і професійних захворювань;
- забезпечити компенсаційні виплати у разі втрати працездатності або смерті застрахованої особи;
- попереджати виробничий травматизм та профзахворювання, шляхом контролю дотримання правил охорони праці та безпечних умов на робочому місці.

Страховий випадок за соціальним страхуванням від нещасного випадку – нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання (у тому числі встановлене чи виявлене у період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів), що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму; нещасний випадок, що стався, або професійне захворювання, яке виникло внаслідок порушення застрахованим нормативних актів про охорону праці.

Статтею 29 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» чітко передбачено коло осіб, які мають право на таку державну підтримку та є обов'язковими учасниками системи страхування.

Так, страхуванню від нещасного випадку підлягають:

- 1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) (крім домашніх працівників, які не беруть добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування), гіг-контракту, іншого цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, зокрема які є резидентами Дія Сіті, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи – підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах;
- 2) здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої, післядипломної освіти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять, під час занять, коли вони набувають професійних навичок, у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах.

Добровільно від нещасного випадку можуть застрахуватися члени особистого селянського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах.

У системі соціального захисту страхування від нещасного випадку на виробництві посідає особливе місце, оскільки воно спрямоване не лише на компенсацію втраченого доходу, а й на повне відновлення здоров'я та працездатності потерпілого.

Страховими виплатами є грошові суми, які уповноважений орган управління виплачує застрахованій особі чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Важливо розуміти, що страховий випадок у цій сфері – це не просто факт травми, а подія, що офіційно підтверджена спеціальним розслідуванням.

Законодавство передбачає комплексний підхід до компенсації, який включає такі елементи:

- **щомісячні страхові виплати** (компенсація втраченої заробітної плати залежно від ступеня втрати працездатності);
- **одноразова допомога** (виплачується потерпілому або членам його сім'ї у разі смерті годувальника);
- **захист майбутніх поколінь** (страхова виплата дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування її матері на виробництві під час вагітності);
- **реабілітація та соціальна допомога** (витрати на відновлення функцій організму та адаптацію до життя після травми);
- **допомога по тимчасовій непрацездатності** (оплата «лікарняного», що виник саме через виробничу травму).

Встановлення ступеня обмеження функціональних можливостей потерпілого є критично важливим етапом, оскільки саме від цього показника залежить обсяг подальшої соціальної підтримки та розмір грошових компенсацій.

Ступінь втрати працездатності потерпілим визначається експертною командою з оцінювання повсякденного функціонування особи під час проведення такого оцінювання.

Цей процес базується на комплексному аналізі фізичного стану, психологічних характеристик та здатності особи виконувати звичні професійні обов'язки.

Якщо страховий випадок призвів до смерті застрахованої особи, держава перебирає на себе обов'язок із фінансового забезпечення членів її родини. Право на регулярні щомісячні страхові виплати переходить до осіб, які за станом здоров'я або віком визнані непрацездатними, за умови, що на момент смерті годувальника вони мали законне право отримувати від нього матеріальне утримання.

До кола непрацездатних осіб, які мають право на таку допомогу, належать:

- 1) діти, які не досягли 18 років;
- 2) повнолітні діти, які є здобувачами освіти за денною формою навчання (у тому числі у період між завершенням навчання в одному закладі освіти та вступом до іншого закладу освіти або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим освітньо-кваліфікаційним рівнем, за умови що такий період не перевищує чотири місяці), - до закінчення ними навчання, але не довше ніж до досягнення 23 років, або визнані особами з інвалідністю з дитинства;
- 3) особи, які досягли пенсійного віку, передбаченого [статтею 26](#) Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якщо вони не працюють;
- 4) особи з інвалідністю - члени сім'ї потерпілого на час інвалідності.

Окремою категорією правонаступників є діти потерпілого, які з'явилися на світ протягом десятимісячного терміну після його загибелі.

Отже, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання є важливим елементом системи соціального захисту працівників. Воно забезпечує реалізацію конституційного права громадян на соціальний захист у разі ушкодження здоров'я, пов'язаного з виконанням трудових обов'язків, та спрямоване на відшкодування матеріальних втрат і компенсацію шкоди, заподіяної життю та здоров'ю.

Цей вид страхування передбачає комплекс заходів, зокрема фінансування лікування, медичної і професійної реабілітації, виплату допомоги у зв'язку з тимчасовою чи стійкою втратою працездатності, а також забезпечення соціальних гарантій членам сім'ї потерпілого у разі його смерті.

4. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття є важливою складовою системи соціального захисту населення та одним із механізмів реалізації права громадян на працю і соціальну підтримку у разі її втрати. Воно спрямоване на забезпечення матеріальної допомоги особам, які втратили роботу з незалежних від них причин, а також на сприяння їх якнайшвидшому поверненню до активної трудової діяльності.

Цей вид соціального страхування поєднує виплату грошового забезпечення з наданням соціальних послуг, зокрема професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Фінансування відповідних заходів здійснюється за рахунок страхових внесків у межах системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (далі - страхування на випадок безробіття) – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Страхування на випадок безробіття здійснюється за принципами:

- надання державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- обов'язковості страхування на випадок безробіття всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законом, та можливості добровільного страхування у випадках, передбачених законом;
- цільового використання коштів страхування на випадок безробіття;
- солідарності та субсидування;
- обов'язковості фінансування Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення у випадку безробіття та соціальних послуг в обсягах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;
- паритетності в управлінні страхуванням на випадок безробіття держави, представників застрахованих осіб та роботодавців;
- диференціації розмірів виплати допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу та тривалості безробіття;
- законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування на випадок безробіття.

До видів забезпечення відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» належить:

- допомога по безробіттю;
- допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

Умови надання допомоги по безробіттю

Право на отримання допомоги по безробіттю мають застраховані особи, які офіційно визнані безробітними. Головною умовою є наявність страхового стажу не менше ніж сім місяців протягом останніх 12 місяців перед реєстрацією.

Право на виплати зберігається, якщо перерва у стажі сталася з поважних причин і особа зареєструвалася як безробітна протягом місяця після її завершення.

Поважними причинами вважаються:

- навчання на денній або дуальній формі (вища, фахова передвища, аспірантура тощо);
- строкова військова служба;
- догляд за непрацюючою працездатною особою за особою з інвалідністю I групи або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду;
- періоди перебування на тимчасово окупованій території України або в районах бойових дій (якщо не було можливості сплачувати внески);
- позбавлення волі внаслідок збройної агресії проти України.

Розмір допомоги по безробіттю

Сума виплат розраховується як відсоток від середньої заробітної плати особи, залежно від її стажу.

Шкала розрахунку виплат:

до 3 років - 50 відсотків;

від 3 до 6 років - 55 відсотків;

від 6 до 12 років - 60 відсотків;

від 12 до 18 років - 65 відсотків;

від 18 до 24 років - 70 відсотків;

від 24 до 30 років - 75 відсотків;

понад 30 років - 80 відсотків.

Законодавець встановив систему, за якої розмір допомоги не є сталим протягом усього періоду безробіття. Це зроблено для того, щоб забезпечити максимальну підтримку на початку пошуку роботи та стимулювати особу до активності у другій половині строку.

Перша половина призначеного строку. Безробітний отримує допомогу у розмірі **100 відсотків** від суми, розрахованої залежно від його стажу та середньої зарплати.

Друга половина строку. Виплата зменшується вдвічі та становить **50 відсотків** від початково визначеного розміру.

Для осіб, які тривалий час працювали та не зверталися за допомогою до держави, передбачено механізм збільшення базового відсотка.

Так, для особи, страховий стаж якої становить не менше 15 років і яка протягом 15 років, що передували місяцю надання статусу зареєстрованого безробітного, не отримувала допомогу по безробіттю, під час визначення розміру допомоги по безробіттю відсотки до середньої заробітної плати (доходу), встановлені цією частиною, збільшуються на 10 відсоткових пунктів.

Виплата допомоги по безробіттю припиняється у разі:

- закінчення встановленого строку її виплати;
- припинення реєстрації особи як безробітної відповідно до законодавства про зайнятість населення.

Виплата допомоги по безробіттю призупиняється у разі:

- на період призначення безробітній жінці допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами;
- на час перевірки достовірності відомостей, поданих для призначення допомоги (але не більше ніж на 15 робочих днів). Якщо підстави для призупинення не підтверджуються, виплата поновлюється з дня її зупинення;
- на період участі безробітного в громадських або інших роботах тимчасового характеру, а в

Скорочення тривалості виплати

Тривалість виплати допомоги може бути скорочена на строк до 90 календарних днів залежно від підстав:

- на 30 календарних днів – у разі звільнення за власним бажанням без поважних причин або за угодою сторін;
- на 60 календарних днів – у разі звільнення з підстав, пов'язаних із порушенням трудової дисципліни чи інших передбачених законом підстав;
- на 90 календарних днів – у разі приховування факту працевлаштування або здійснення оплачуваної діяльності під час отримання допомоги;
- на 15 календарних днів – у разі недотримання рекомендацій щодо сприяння працевлаштуванню;
- на 30 календарних днів – у разі повторної реєстрації після припинення попередньої через невідвідування служби зайнятості без поважних причин;
- на 30 календарних днів – у разі безпідставного припинення професійного навчання за направленням служби зайнятості.

Отже, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття є важливим інструментом соціальної політики держави, спрямованим на захист громадян у разі втрати роботи з незалежних від них причин. Воно забезпечує матеріальну підтримку безробітних осіб та створює умови для їх професійної адаптації й повторного працевлаштування.

Цей вид страхування поєднує виплату допомоги по безробіттю з активними заходами сприяння зайнятості, зокрема професійним навчанням, перепідготовкою та наданням консультаційних послуг. Такий комплексний підхід сприяє підвищенню конкурентоспроможності безробітних на ринку праці та скороченню тривалості безробіття.

Таким чином, система страхування на випадок безробіття виконує не лише компенсаційну, а й стимулюючу функцію, забезпечуючи баланс між соціальними гарантіями та відповідальністю особи за активний пошук роботи.